Giới thiệu về tin sinh học

Hồ Tú Bảo
Viện Công nghệ Thông tin, TTKHTN&CNQG
Viện Khoa học và Công nghệ Tiên tiến Nhật bản (JAIST)

"The two technologies that will shape the next century are biotechnology and information technology"

Bill Gates

"The two technologies that will have the greatest impact on each other in the new millennium are biotechnology and information technology"

Martina McGloughlin

Outline

- **Khái niệm cơ bản của sinh học**
  (http://www.ebi.ac.uk/microarray/biology_intro.html#Genomes)
  - Phân tử trong sự sống
  - Gene và gene học
- **Tin sinh học là gì?**
- **Về một vài bài toán trong tin sinh học**

"Sống", Tạ Quang Bửu (1948)

"…Một đêm tháng 10 năm 1910, một tế bào haploid (cùng một gamète với 24 chromosome) của cha tôi gặp một tế bào (cùng một gamète với 24 chromosome) của mẹ tôi.

Hai tế bào ấy phối hợp với nhau thành một tế bào trứng với hai lần 24 chromosome. Tế bào này chẻ đôi sinh ra hai tế bào nữa, rồi hai sinh ra bốn, bốn sinh ra tám, v,v… thành một khối tế bào. Khối tế bào này là tôi.

Chín tháng sau tôi ra đời với những đặc điểm này: da đen, mắt hoe, chân ngắn như ông nội tôi; mồm rộng, vai ngang, tai nhỏ như bà ngoại tôi. Ngoài ra trong thân thể có chỗ thì giống ông ngoại, có chỗ giống bà nội tôi. Còn tính lười đặc biệt của tôi thì xem gia phả đến bậc ông cố nội ngoại cũng không thấy tông tích. Có lẽ phải lên xa nữa.

Ba năm sau, cũng theo một loạt biến cố như trên, em tôi ra đời. Em tôi thì mồm rộng, da trắng, mắt hoe, chân dài. Những đặc điểm của nó cũng là những đặc điểm của hai gia đình chúng tôi, nhưng phân phối lại cách khác."

Basic genetics Gene học cơ sở

- Phần lớn của 100 tỷ **tế bào** (cell) trong cơ thể con người có sự sao chép của toàn bộ **hệ gene** (human genome), là toàn bộ thông tin di truyền cần thiết để tạo ra cơ thể sống.
- Hạt nhân tế bào (cell nucleus) chứa **DNA** gói trong các cặp **nhiễm sắc thể** (chromosomes).
- DNA chứa **gene**, là mã của cơ thể và điều khiển mọi khía cạnh về phát triển và kế thừa của tế bào.
- **Protein**, tạo ra từ amino acids, là các thành phần thiết yếu của mọi cơ quan (organs) và hoạt động hóa học.

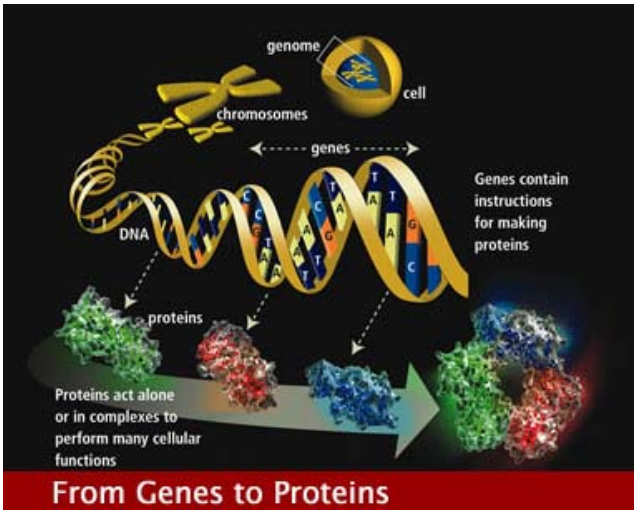

Sinh vật và tế bào (1/2)

- Mọi sinh vật đều gồm các **tế bào** **(cells)**. Mỗi tế bào là một hệ thống phức tạp gồm nhiều khối tạo dựng (building blocks) khác nhau bọc bởi các **màng** **(membrane)**.
- Có khoảng $6x10^{13}$ tế bào trong cơ thể người, với khoảng 320 kiểu khác nhau, như tế bào da, cơ bắp, não (neurons), etc. Tế bào có kích thước khác nhau: hồng cầu có đường kính chừng 0.005 mm còn neuron dài chừng 1 mét.
- Hai kiểu sinh vật và tương ứng hai kiểu tế bào, là kết quả của những con đường tiến hóa khác nhau.
  - **Nhân chuẩn** **(Eukaryotes):** cỏ, hoa, lúa mì, giun, ruồi, chuột, chó, mèo, người, nấm, men bia, etc.
  - **Nhân sơ** **(Prokaryotes):** bacteria

Sinh vật và tế bào (2/2)

- Mỗi tế bào nhân chuẩn đều gồm một **nucleus (nhân),** được tách khỏi phần còn lại của tế bào bởi một màng ngăn.
- Một đặc tính cơ bản của mọi tế bào sống là khả năng phát triển (to grow) trong một môi trường thích hợp và trải qua sự phân chia tế bào (cell division).
- Sự phân chia tế bào và biệt lập tế bào cần được kiểm soát. Khi tế bào phát triển không được kiểm soát có thể tạo thành các u (tumours) và **ung thư**.

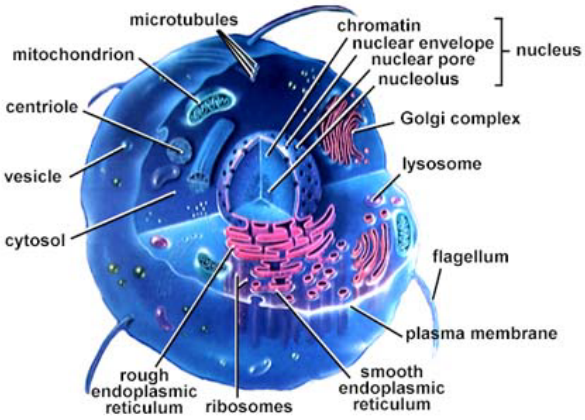

Molecules of life
Phân tử của sự sống

1. Small molecules
2. Proteins
3. DNA
4. RNA

} Biological macromolecules

Small molecules Tiểu phân tử

- Có thể có các vai trò độc lập hoặc có thể là các khối tạo dựng của các đại phân tử (macromolecules). Thí dụ như phân tử nước, đường, acids béo (fatty), amino acids và đơn phân tử (nucleotides).

- Có 20 loại **amino acids** khác nhau, là các khối tạo dựng của proteins, mỗi loại được ký hiệu bởi một chữ cái Latin.

A. Amino acids with electrically charged side chains: Positive

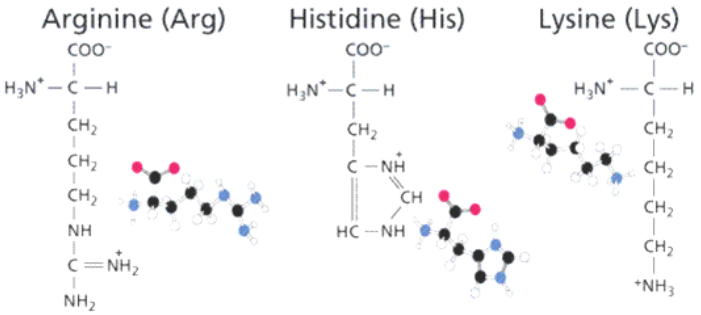

Proteins

Protein là một đại phân tử tạo thành từ một hay nhiều dãy amono acids theo một thứ tự đặc biệt; thứ tự này được xác định bởi dãy cơ sở (bazơ) các nucleotides trong gene mã hóa cho protein. Các proteins cần thiết cho cấu trúc, chức năng và điều chỉnh tế bào, mô và tổ chức, mỗi protein có một vai trò đặc biệt. Vài thí dụ về proteins là:

- **Protein cấu trúc** **(Structural proteins)**, có thể coi như các khối tạo dựng cơ sở của sinh vật.
- **Enzymes**, thực hiện (xúc tác) một số lớn các phản ứng sinh hóa học (biochemical reactions). Cùng với các phản ứng này và các **đường chuyển hóa** **(pathway)** chúng tạo ra sự **trao đổi chất** **(metabolism)**.
- **Protein màng** **(transmembrane proteins)**: chìa khóa của sự duy trì môi trường tế bào (cellular environment), điều hòa dung tích tế bào, etc.
- Hormones, antibodies, etc.

Protein structures Cấu trúc protein

- **Cấu trúc bậc một (primary structure):** Các dãy của 20 loại amino acids khác nhau, nối với nhau theo một thứ tự tuyến tính bất kỳ (poly-peptide chains). Độ dài của phân tử protein có thể thay đổi từ vài đến nhiều ngàn amino-acids.
- **Cấu trúc bậc hai (secondary structure):** Là sự xoắn gấp (folding) của dãy các amino acids. Có hai loại cấu trúc thường thấy trong các dãy xoắn gấp: **alpha-helices (xoắn α)** và **beta-strands (dải β)**. Chúng được hợp với nhau một cách đặc trưng bởi các cấu trúc kém thông thường hơn **(loops, vòng).**

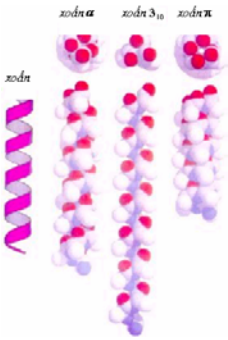

Cấu có lặp β song song

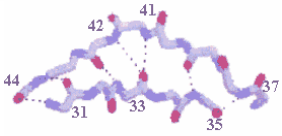

Cấu có lặp β không song song

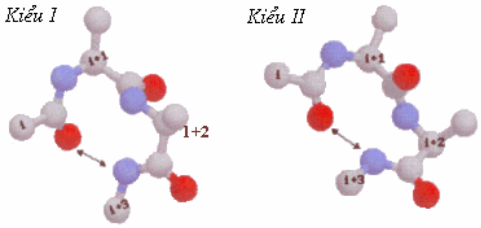

Hai kiểu cấu trúc vòng

Protein structures Cấu trúc protein

- **Cấu trúc bậc ba (tertiary structure):** Do xoắn gấp, nhiều phần của dãy phân tử protein có sự tiếp xúc (contact) với nhau, tạo ra nhiều lực hút và lực đẩy giữa chúng, tạo cho phân tử có được một cấu trúc 3D tương đối bền vững và cố định.
- **Cấu trúc bậc bốn (quaternary structure):** Một protein có thể được tạo ra từ nhiều hơn một dãy amino-acids, và khi này nó được gọi là có *cấu trúc bậc bốn*. Thí dụ như haemoglobin được tạo ra từ bốn dãy trong đó mỗi dãy có khả năng bó lại (binding) một phân tử iron.

Siêu cấu trúc bậc hai (xoắn-cuộn-xoắn)

Cấu trúc bậc ba của protein

Cấu trúc bậc bốn của protein

Proteins

The images below shows the structure of triosephosphate isomerase visualised by RasMol software package, a 3D viewer for MSD structures

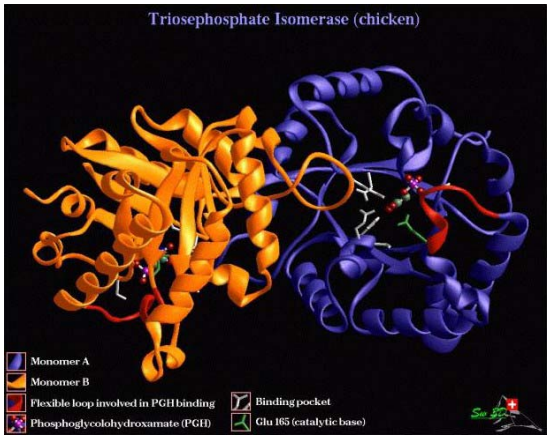

Kích thước một protein có thể từ 3 đến 10 nanometers (nm), i.e., 3 đến 10 x tỷ mét (10^{-9} m), và tìm ra cấu trúc của chúng là bài toán khó và tốn kém (cần khoảng €50,000 - €200,000 để tìm ra một cấu trúc mới).

DNA (Deoxyribonucleic acid)

- DNA là phân tử mang thông tin chủ yếu trong một tế bào. DNA có thể là xoắn đơn (single) hay xoắn kép (double)
- Phân tử DNA xoắn đơn là một dãy các đơn phân tử (**nucleotides**), còn gọi là **đa đơn phân tử (polynucleotide).**
- Bốn đơn phân tử khác nhau chia thành hai nhóm, gọi là bazơ **(bases):**
  - nhóm purines gồm adenosine (**A**) và guanine (**G**);
  - nhóm pyrimidines gồm cytosine (**C**) và thymine (T).
- Các đơn phân tử khác nhau có thể được nối với nhau theo mọi thứ tự dưới dạng đa đơn phân tử, như

A-G-T-C-C-A-A-G-C-T-T

DNA (Deoxyribonucleic acid)

- Các cặp đơn phân tử đặc biệt có thể tạo nên các liên kết yếu (weak bonds) giữa chúng: **A liên kết với T, C liên kết với G.** Các cặp **A-T** và **G-C** gọi là các **cặp cơ sở (base-pairs, bp)**
- Khi hai dãy đa đơn phân tử liên kết với nhau, chúng thường dính vào nhau, gọi là các **DNA xoắn kép (double helix)**.
- Hai dải như vậy gọi là **liên kết** với nhau (**complementary**), và mỗi dải có thể thu được từ dải kia bằng cách thay tương hỗ A với T, C với G, và đổi hướng của phân tử theo chiều ngược lại.

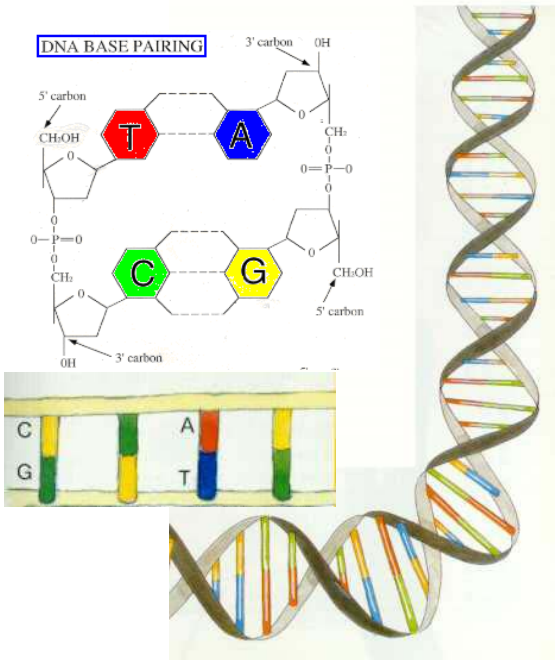

T-T-G-A-C-T-A-T-C-C-A-G-A-T-C
A-A-C-T-G-A-T-A-G-G-T-C-T-A-G

DNA

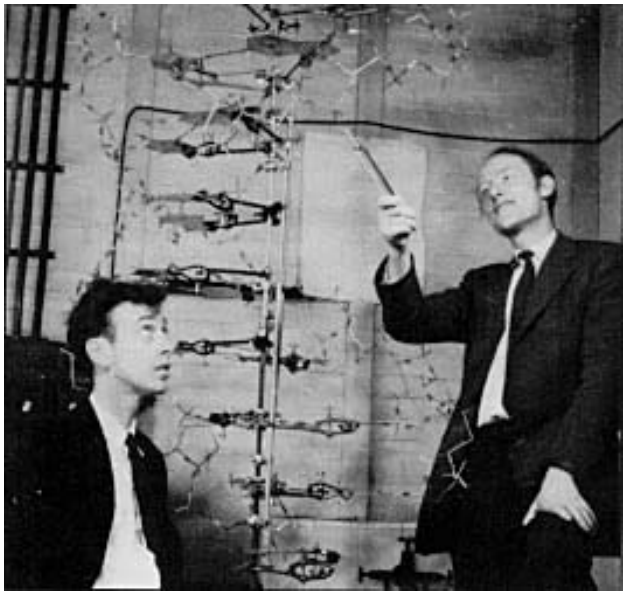

This structure was first figured out in 1953 in Cambridge by Watson and Crick

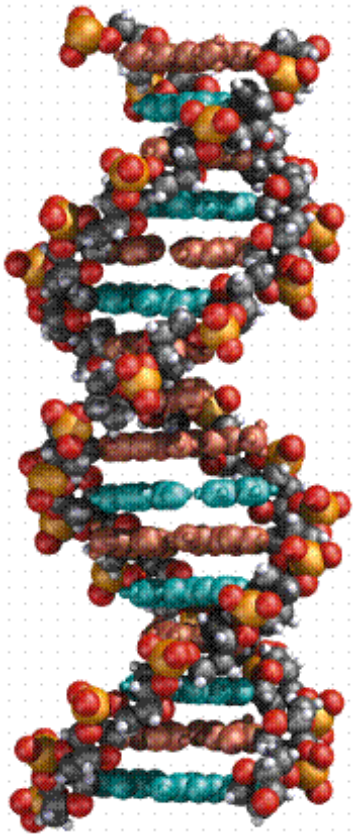

RNA (ribonucleic acid)

- RNA được tạo thành từ đơn phân tử như DNA. Tuy nhiên, RNA dùng **U (uracil)** thay vì T (pyrimidine thymine) là thành phần không có trong DNA (chỉ có dải đơn).
- RNA có nhiều chức năng trong tế bào, như mRNA và tRNA là các kiểu chức năng khác nhau của RNA, cần thiết trong sự tổng hợp protein.
- RNA có thể liên kết với một dải đơn của một phân tử DNA, bằng cách thay T bằng U, và các phân tử kiểu này có vai trò quan trọng trong các quá trình sống và công nghệ sinh học.

```
C-G-A-T-T-G-C-A-A-C-G-A-T-G-C   DNA
|  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |  |
G-C-U-A-A-C-G-U-U-G-C-U-A-C-G   RNA
```


Genes and genomes (Gene và các hệ gene)

1. **Chromosomes, genomes and sequencing** (Nhiễm sắc thể, hệ gene, và sắp dãy)
2. **Genes and protein synthesis** (gene và tổng hợp protein)
3. **Gene prediction** (đoán nhận gene)
4. **Genome similarity and SNPs** (sự giống nhau giữa các hệ gene và SNP)

Chromosomes, genomes and sequencing
Nhiễm sắc thể, hệ gene, và sắp dãy

- Nhiễm sắc thể **(chromosome)**: Một hay một vài phân tử DNA xoắn kép dài có tổ chức.
- Con người có 24 cặp nhiễm sắc thể.
- Chromasomal và mitochondrial DNA tạo nên **hệ gene (genome)** của sinh vật. Mọi sinh vật đều có hệ gene, và người ta tin rằng hệ gene mã hóa hầu hết thông tin di truyền của sinh vật.
- Mọi tế bào của một sinh vật đều chứa các hệ gene như nhau (identical genomes), với rất ít ngoại lệ, là kết quả cuả sự tái tạo DNA (DNA replication) khi tế bào phân chia.

Chromosomes, genomes and sequencing
Nhiễm sắc thể, hệ gene, và sắp dãy

- Xác định dãy bốn chữ cái của một phân tử DNA cho trước gọi là sắp dãy DNA **(DNA sequencing).**
  - Bộ gene của một vi khuẩn (a bacterium) được sắp dãy toàn bộ năm 1995. Bộ gene của (yeast) gđược sắp dãy năm 1997, giun (worm) năm 1999, ruồi (fly) năm 2000, và cỏ dại (weed) năm 2001.
  - Việc sắp dãy toàn bộ hệ gene con người được hoàn thành năm 2003, được biết như hệ gene người **(human genome).**
- Các hệ gene đều chứa gene, và phần lớn chúng mã hóa proteins.

Genes và sự tổng hợp protein

- **Genes** là các đoạn đặc biệt của DNA có chức năng điều khiển cấu trúc và hoạt động của tế bào; là đơn vị chức năng của sự di truyền.
- Để hiểu rõ hơn về gene, ta cần mô tả cơ chế tạo ra proteins dựa trên thông tin được mã hóa trong genes. Quá trình này được gọi là **sự tổng hợp proteins**, và gồm ba giai đoạn chính:

  1. Transcription (phiên mã)
  2. Splicing (ghép mã)
  3. Translation (dịch mã).

Tổng hợp protein

Một đoạn phân tử DNA được sao chép vào mRNA bổ sung (phiên mã)

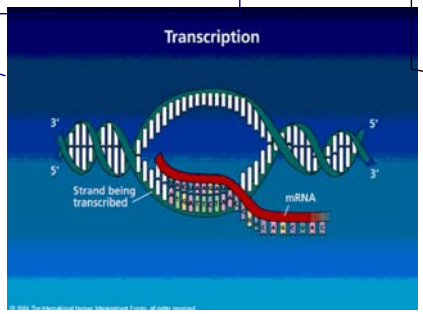

Bỏ đi vài mẩu của pre mRNA, gọi là **introns**, phần còn lại, gọi là **exons**, sẽ được nối với nhau. Số lượng và kích thước các introns và exons khác nhau rất đáng kể các genes cũng như giữa các chủng loại.

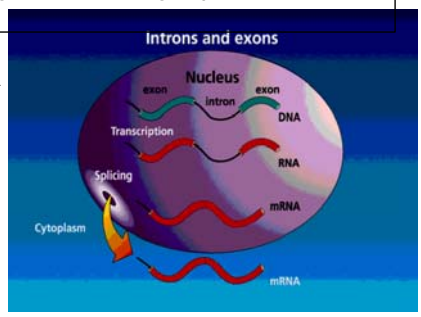

Sự dịch mã là một quá trình phức tạp và nhiều chi tiết chưa được biết.

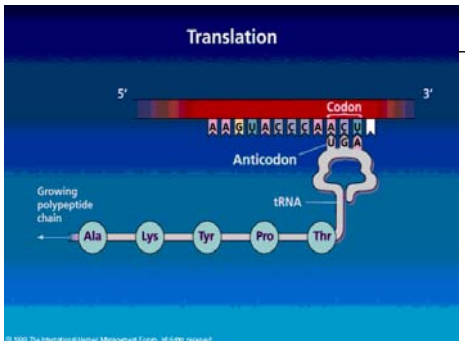

Tạo proteins bằng cách nối các amino acids theo thứ tự được mã hóa trong mRNA. Thứ tự của amino acids được xác định bởi 3 đơn phân tử kề nhau trong DNA, gọi là **bộ ba hoặc mã di truyền (triplet or genetic code)**. Mỗi bộ ba được gọi là **codon** và mã cho một amino acid.

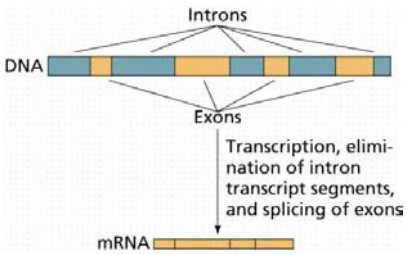

Bài toán đoán nhận gene
Gene prediction problem

- **Gene prediction**: Cho một dãy DNA, hãy nói gene ở đâu trong dãy này?

Sinh vật	Số genes đã được đoán nhận	Phần của hệ gene mã hóa proteins (exons)
E.Coli (bacteria)	5000	90%
Yeast (men)	6000	70%
Worm (giun)	18,000	27%
Fly (ruồi)	14,000	20%
Weed	25,500	20%
Human	30,000	< 5%

Sự tương tự của hệ gene và SNFs
Genome similarity and SNPs

- Mọi hệ gene của người được xem là **tương đương đến 99.9%** và trung bình giữa các hệ genes của hai cá thể khác nhau cứ một nghìn đơn phân tử chỉ có một khác nhau.
- Sự biến dạng trong các phần không mã hóa của hệ gene được phân tích để để tạo ra các dạng (patterns) tin cậy để phân biệt các ca thể.
- Các biến dạng đặc biệt quan trọng trong hệ gene là **đa đẳng đơn phân tử** (**single nucleotide polymorphisms** (**SNP**), có thể xuất hiện trong các phần được mã hóa hay không mã hóa trong hệ gene. SNPs là các biến dạng dãy DNA xuất hiện khi các cơ sở đơn (A,C,G, or T) được đan xen sao cho các cá thể khác nhau có các chữ cái khác nhau tại các vị trí này.

Functional genomics (Gene học chức năng)

Gene học chức năng **(functional genomics)** có thể được định nghĩa nôm na như việc dùng tri thức tiêu biểu về hệ gene để tìm hiểu về genes, về các chức năng sản xuất và sự tương tác của chúng, và quan trọng hơn là vì sao điều này làm cho các sinh vật hoạt động.

- **Gene functions** (Chức năng gene)
- **Protein abundance in a cell** (Sự dư thừa protein trong tế bào)
- **Gene regulation and networks** (Điều khiển gene và mạng gene)

Functional genomics Gene học chức năng

- Dường như có một hệ hạn chế các genes **(a limited universe of genes)** và proteins tương ứng của chúng. Từ quan điểm chức năng, rất nhiều trong chúng có trong phần lớn hoặc toàn bộ hệ các genes.
- Sự dư thừa protein **(protein abundance)** có thể phụ thuộc vào nhiều yếu tố như liệu gene tương ứng có được **thể hiện** (expressed) (i.e., được sao chép tích cực) hay không, được thể hiện nhanh và mạnh thế nào, được nối ghép, dịch chuyển, và thay đổi nhanh thế nào, etc.
- Thể hiện gene **(gene expression)** là quá trình qua đó thông tin mã hóa trong một gene được truyền vào cấu trúc đang có trong tế bào và điều khiển tế bào (hoặc proteins hoặc RNAs).

Một câu hỏi quan trọng và lý thú khác trong sinh học là sự thể hiện gene được "bật" và "tắt" thế nào, tức là các genes được điều chỉnh thế nào.

Microarrays and gene expression databases

Công nghệ microarray sử dụng nguồn tạo bởi các đề tài về hệ gene và các nỗ lực về dãy để trả lời câu hỏi các genes nào được thể hiện trong một kiểu tế bào đặc biệt của một sinh vật, ở một thời điểm đặc biệt, trong những điều kiện đặc biệt.

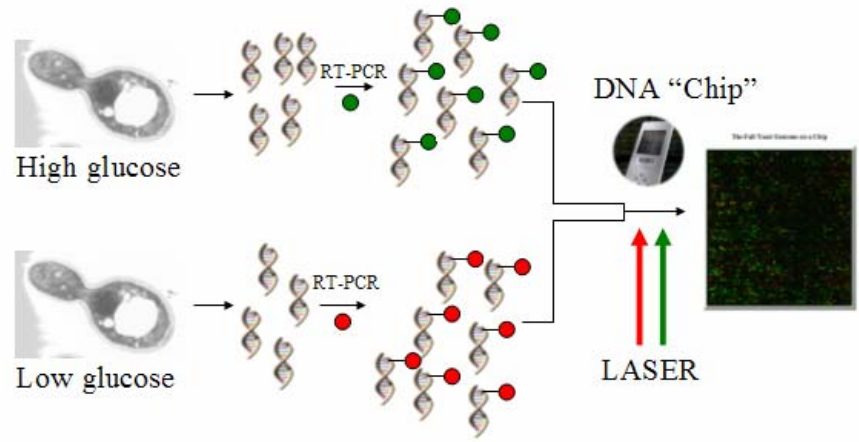

Outline

- Khái niệm cơ bản của sinh học
- Sinh tin học là gì?
- Về một vài bài toán trong sinh tin học

- Bioinformatics: the machine learning approach, Pierre Baldi, Soren Brunak, MIT Press 2001
- Bioinformatics basics: applications in biological sciences and medicine, Hooman H. Rashidi and Lukas K. Buehler, CRC Press, 2002

Human Genome Project
Dự án về hệ gene người

Mục tiêu (15 năm từ 1990)

- **Nhận biết** (identify) toàn bộ chừng 30,000 genes trong DNA của con người.
- **Xác định** (determine) các dãy của 3 tỷ cặp cơ sở tạo nên DNA của con người.
- **Lưu trữ** (store) thông tin này trongcác cơ sở dữ liệu.
- **Hoàn thiện** (improve) các công cụ phân tích dữ liệu.
- **Chuyển giao** (transfer) các công nghệ liên quan đến các doanh nghiệp tư nhân.
- **Đề cập** (address) các vấn đề về đạo đức, luật lệ, và xã hội (ELSI) có thể nảy sinh từ đề tài.

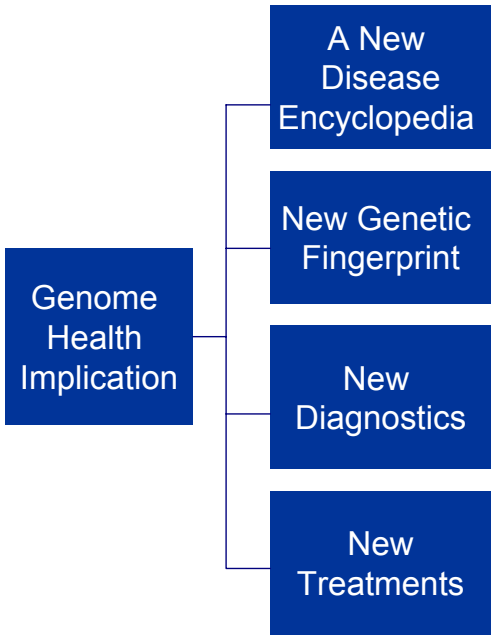

History of the Human Genome Project
Lịch sử của dự án hệ gene người

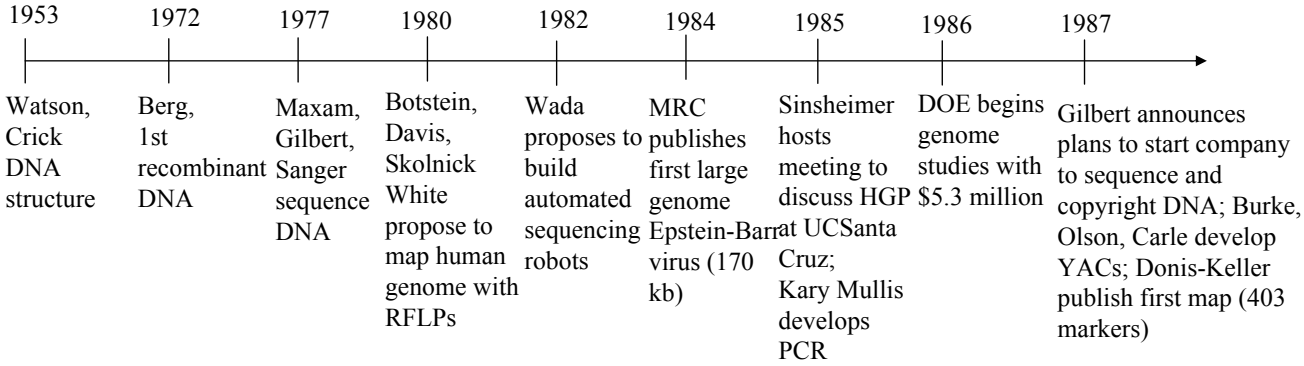

History of the Human Genome Project
Lịch sử của dự án hệ gene người (tiếp)

1987 (cont)	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1995	1996
Hood produces first automated sequencer; Dupont devolops fluorescent dideoxy-nucleotides	NIH supports the HGP; Watson heads the project and allocates part of the budget to study social and ethical issues	Hood, Olson, Botstein Cantor propose using STS's to map the human genome	Proposal to sequence 20 Mb in model organism by 2005; Lipman, Myers publish the BLAST algorithm	Venter announces strategy to sequence ESTs. He plans to patent partial cDNAs; Uberbacher develops GRAIL, a gene finding program	Simon develops BACs; US and French teams publish first physical maps of chromosomes; first genetic maps of mouse and human genome published	Collins is named director of NCHGR; revise plan to complete seq of human genome by 2005	Venter publishes first sequence of free-living organism: H. influenzae (1.8 Mb); Brown publishes on DNA arrays	Yeast genome is sequenced (S. cerevisiae)

History of the Human Genome Project
Lịch sử của dự án hệ gene người (tiếp)

1997	1998	1999	2000	2001	2003
Blattner, Plunket complete E. coli sequence; a capillary sequencing machine is introduced.	SNP project is initiated; rice genome project is started; Venter creates new company called Celera and proposes to sequence HG within 3 years; C. elegans genome completed	NIH proposes to sequence mouse genome in 3 years; first sequence of chromosome 22 is announced	Celera and others publish Drosphila sequence (180 Mb); human chromosome 21 is completely sequenced; proposal to sequence puffer fish; Arabadopsis sequence is completed	Celera publishes human sequence in Science; the HGP consortium publishes the human sequence in Nature	Completely sequenced human genome.

http://www.d-trends.com/Bioinformatics/timeline.html

What is bioinformatics?
Tin sinh học là gì?

- **Bio**: Sinh học phân tử (Molecular Biology)
- **Informatics**: Khoa học tính toán
- **Bioinformatics**: Giải quyết các bài toán sinh học bằng việc sử dụng các phương pháp của khoa học tính toán.

  Synonyms: Computational biology, Computational molecular biology, Biocomputing

Thay đổi trong sinh học
Paradigm shift in biology

Một kiểu thức mới đang xuất hiện là tất cả các 'genes' sẽ sớm được biết hết (theo nghĩa có trong các cơ sở dữ liệu điện tử), và nghĩa là điểm bắt đầu của một khảo sát sinh học sẽ là lý thuyết. Mỗi nhà khoa học sẽ khởi đầu bằng một **ước đoán lý thuyết**, **rồi mới chuyển qua làm thí nghiệm** để theo hoặc kiểm tra giả thuyết.

Để dùng dòng chảy tri thức trên các mạng toàn cầu, các nhà sinh học không những phải biết **dùng máy tính**, mà còn phải **thay đổi cách tiếp cận của mình** đối với bài toán hiểu sự sống.

The new paradigm, now emerging, is that all the 'genes' will be known (in the sense of being resident in databases available electronically), and that the starting point of a biological investigation will be theoretical. An individual scientist will begin with a **theoretical conjecture**, only **then turning to experiment** to follow or test that hypothesis.

To use [the] flood of knowledge, which will pour across the computer networks of the world, biologists not only must become **computer literate**, but also **change their approach** to the problem of understanding life.

Walter Gilbert. 1991. Towards a paradigm shift in biology. *Nature*, 349:99.

Base Pairs in GenBank

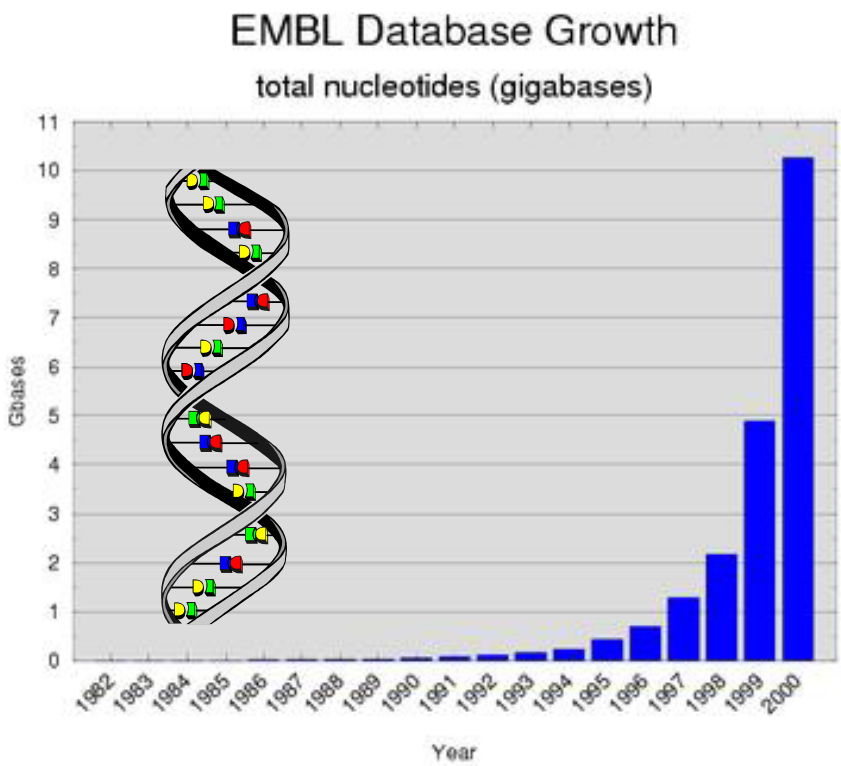

10,267,507,282 bases in 9,092,760 records.

Public databases

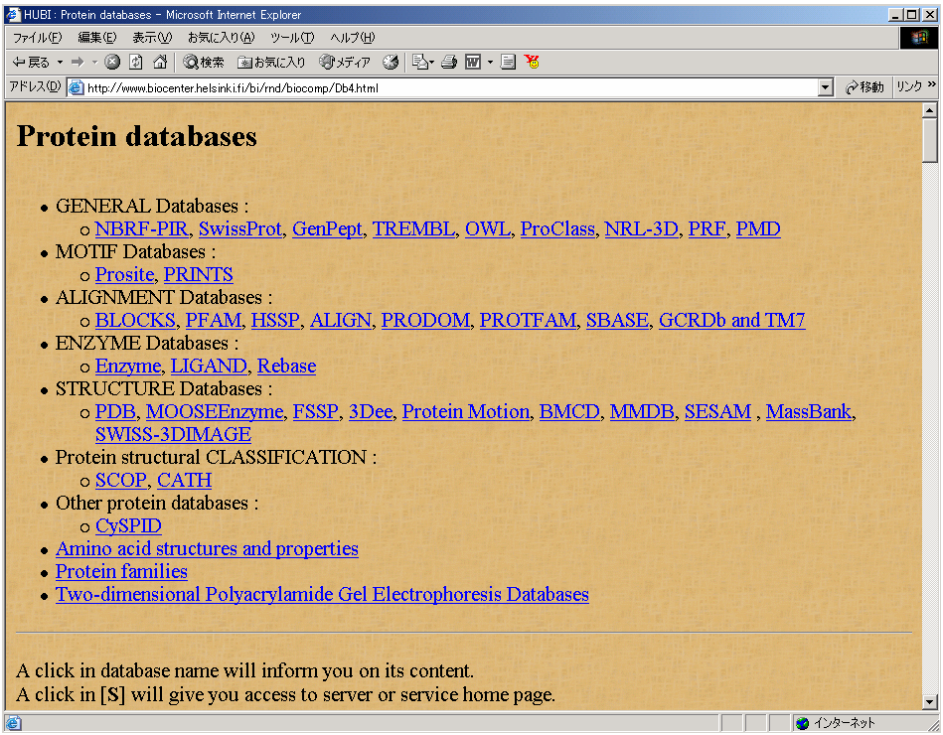

Mở rộng các khái niệm của Tin sinh học

- **Gene học (genomics)**
  - Gene học chức năng
  - Gene học cấu trúc
- **Protein học (Proteomics):** Phân tích proteins của một sinh vật ở nhiều mức (large scale)
- **Gene dược học (Pharmacogenomics):** Phát triển các thuốc mới nhằm đến các bệnh đặc biệt
- **Microarray (genome chip):** DNA chip, protein chip

Xác định và đặc trưng chức năng của genes.

Nghiên cứu thể hiện gene ở mọi mức của protein bởi đồng nhất và đặt trưng proteins có trong các mẫu sinh học.

Dùng thông tin về gene để dự đoán sự an toàn, độc tính và/hoặc hiệu quả của thuốc với người bệnh hoặc nhóm người bệnh.

Một công nghệ mới nhằm đưa toàn bộ hệ gene trên một chip sao cho các nghiên cứu viên có một bức tranh tốt hơn về tương tác đồng thời của hàng ngàn genes

Problems in Bioinformatics

Phân tích cấu trúc
- So sánh cấu trúc protein
- Dự đoán cấu trúc protein
- Mô hình hóa cấu trúc RNA

Phân tích đường chuyển hóa
- Đường trao đổi chất (metabolic pathway)
- Mạng điều tiết (regulatory networks)

Phân tích dãy
- Sắp dãy (sequence alignment)
- Dự đoán chức năng và cấu trúc
- Tìm gene (Gene finding)

Phân tích thể hiện
- Phân tích thể hiện gene
- Phân nhóm gene

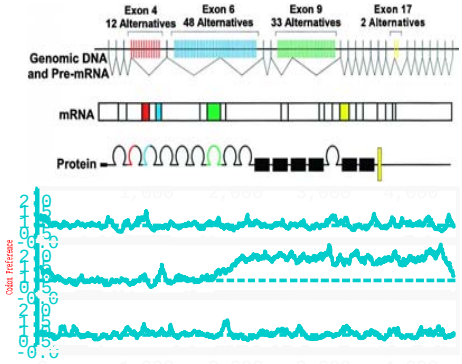

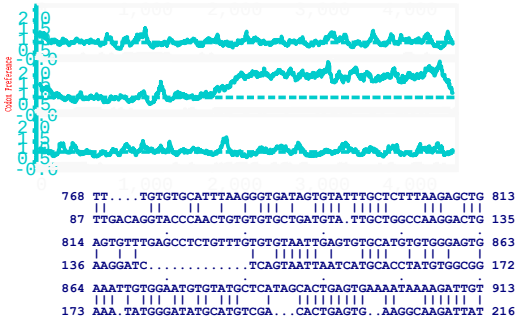

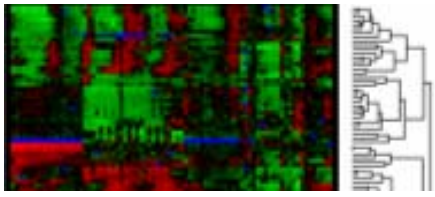

Pathway analysis

- Mỗi **phản ứng hóa học** hoán chuyển (interconverts) các thành phần hóa học
- Một **enzyme** là một protein có chức năng thúc đẩy các phản ứng hóa học
- Một **đường chuyển hóa** (**pathway**) là một tập các phản ứng hóa học được nối với nhau.

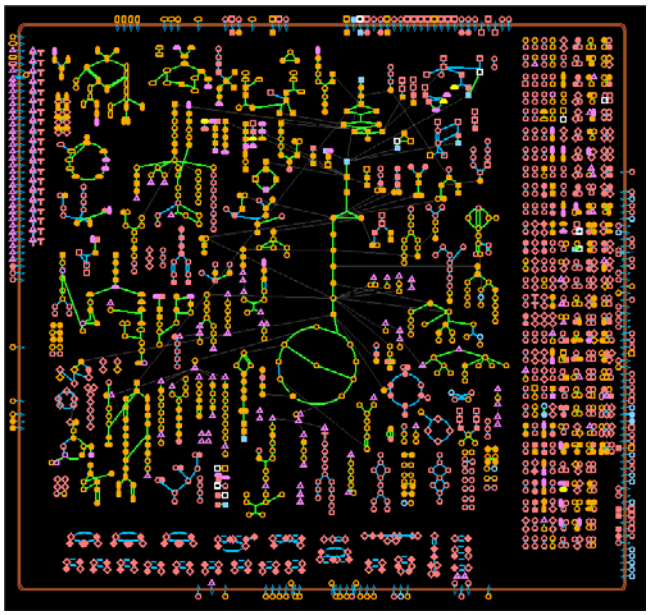

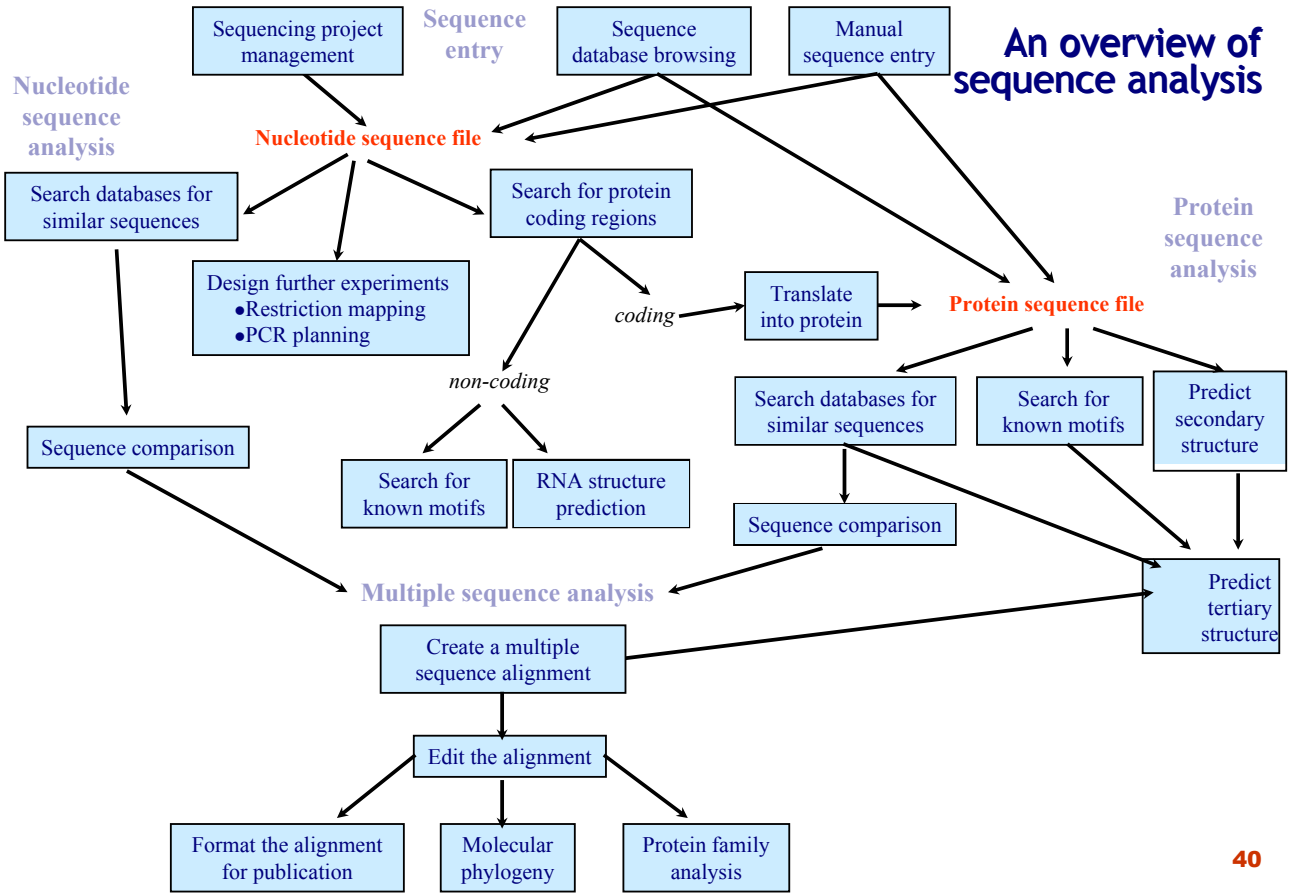

Primary public domain bioinformatics servers

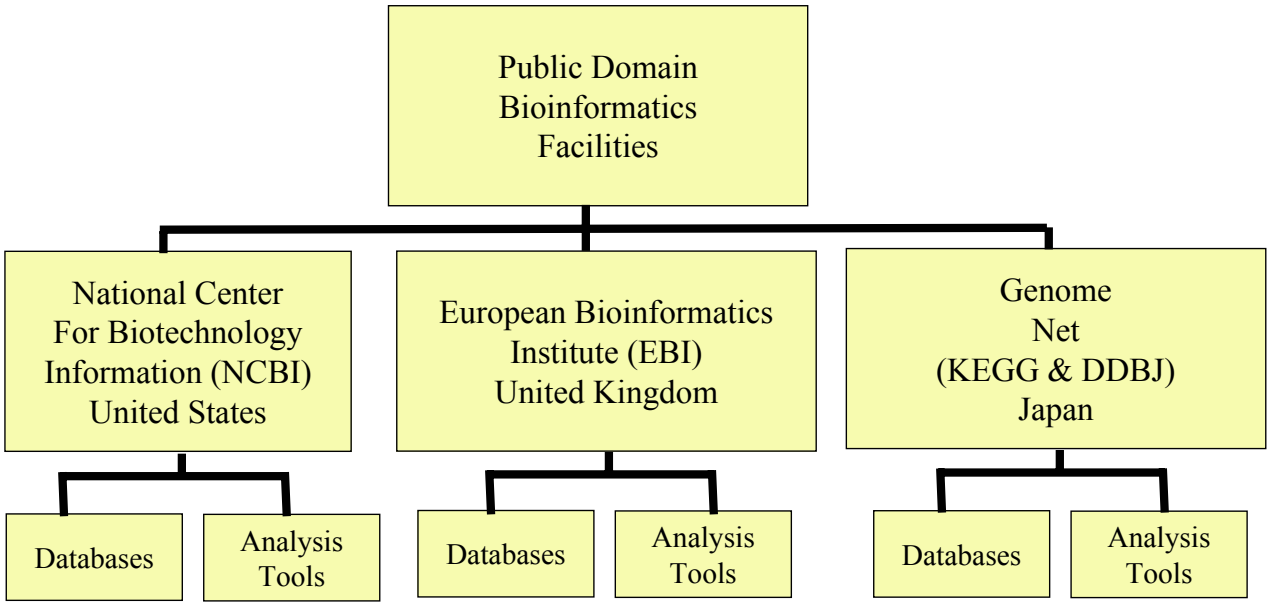

Analysis Tools Công cụ phân tích

EBI lo các versions để tìm các cơ sở dữ liệu trong các lĩnh vực công cộng chủ yếu và các công cụ phân tích như FASTA, CLUSTALW, BLAST, và các cài đặt của Smith & Waterman.

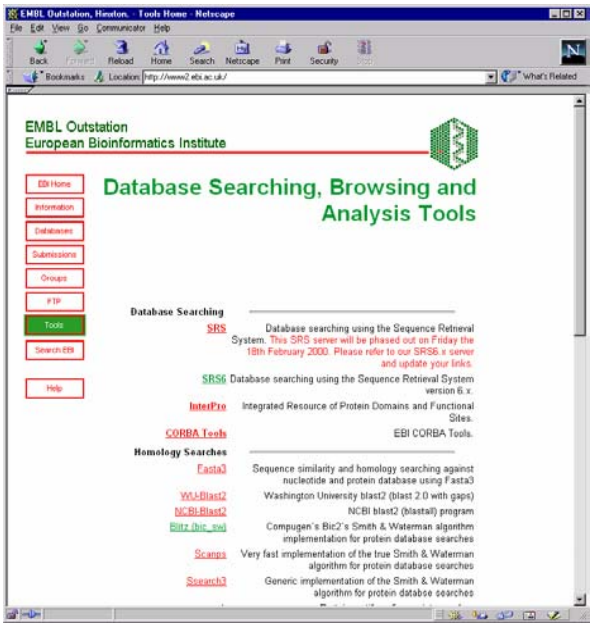

Challenges in Bioinformatics

- Tin sinh học đòi hỏi:
  - Truy nhập vào được nhiều nguồn phân tán (Access to multiple distributed resources)
  - Cần thông tin được cập nhật (Needs information to be up-to-date)
  - Dư thừa dữ liệu tối thiểu (Minimal data redundancy)
  - Các ứng dụng ổn định (Robust applications)
  - Các ứng dụng mở rộng được (Extendable applications)
    - Monolithic App. vs. Components
  - Các phần mềm chuyển tải được (Portable software)

Challenges in Bioinformatics

- Bùng nổ thông tin
  - Cần phân tích được nhanh, tự động để xử lý được lượng thông tin lớn
  - Cần tích hợp được nhiều kiểu thông tin khác nhau (sequences, literature, annotations, protein levels, RNA levels etc…)
  - Cần các phần mềm "thông minh hơn" để nhận biết được các quan hệ quan trọng trong các tập dữ liệu rất lớn.
- Thiếu các "nhà tin sinh học" ("bioinformaticians")
  - Phần mềm cần dễ truy nhập, dễ dùng và dễ hiểu hơn
  - Nhà sinh học cần học phần mềm, thấy hạn chế của chúng, và cách giải thích kết quả của chúng.

Outline

- Khái niệm cơ bản của sinh học
- Sinh tin học là gì?
- Về một vài bài toán trong sinh tin học

Bài toán đoán nhận cấu trúc protein

- Có khoảng 15,000 cấu trúc protein trong các cơ sở dữ liệu công cộng, và trong số này rất nhiều cấu trúc giống nhau. Con người mới biết chừng 1,500 cấu trúc protein khác nhau.
- Dự đoán cấu trúc protein từ các dãy amino-acid là một trong các bài toán quan trọng nhất của tin sinh học, và con người còn đang cách lời giải rất xa.

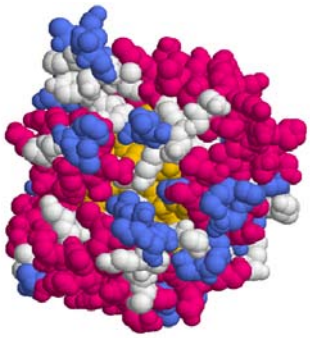

Đối sánh dãy (string matching)

(Approximate) String Matching

Input: Text T , Pattern P

Question(s):

P xuất hiện trong T?

Tìm một xuất hiện của P trong T.

Tìm mọi xuất hiện của P trong T.

Tính số xuất hiện của P trong T.

Tìm dãy con dài nhất của P trong T.

Tìm dãy con gần nhất của P trong T.

Xác định các lặp trực tiếp của P trong T.

và nhiều biến dạng khác

Applications:

Liệu P đã có trong cơ sở dữ liệu T?

Xác định vị trí của P trong T.

Liệu có thể dùng P như một nguyên tố của T?

P có tương đồng với gì đó trong T?

P có bị hỏng bởi T?

Liệu *prefix*(P) = *suffix*(T)?

Xác định các lặp sau trước (tandem) của P trong T.

Đối sánh dãy String matching

Input:	Text **T**; Pattern **P**
Output:	Mọi xuất hiện của **P** trong **T**.

Chiến lược trượt window:

Khởi tạo một window từ đầu của T;

While (window còn trong T) do

Scan: if (window = P) then report it;

Shift: dịch window về bên phải (một vị trí)

endwhile;

Đối sánh dãy String matching

ATAQAANANASPVANAGVERANANESISITALVDANANANANAS

AAAAAA ANANAS ANANAS ANANAS

AN AN ANANAS

Sắp thẳng dãy từng cặp
Pairwise Sequence Alignment

- **Input**
  - Hai dãy chữ cái
  - Một cách cho điểm
- **Output**
  - Cách sắp thẳng dãy tối ưu

- Bài toán cơ bản nhất của tin sinh học
- Các dãy được sắp thẳng ⇒ có dùng cấu trúc hoặc chức năng
- Cho nhiều gợi ý nếu cấu trúc và chức năng của một trong các dãy được sắp thẳng đã biết

ATTGCGC → ATTGCGC

ATTCCGC → ATCCGC

→ ATTGCGC
AT-CCGC

→ ATTGCGC
ATC-CGC

→ ATTGCGC
ATCCG-C

HMM in sequence alignment
HMM trong bài toán sắp dãy

- Các trạng thái của HMM sẽ được chia thành các loại: đối sánh (*match*), thêm vào (*insert)* và xóa (*delete*).
- Bảng chữ cái M bao gồm hai mươi amino acids với một ký hiệu câm δ (dummy symbol) biểu diễn cho "delete". Trạng thái xóa chỉ cho ra δ (output δ).
- Mỗi trạng thái "đối sánh" và "thêm vào"có phân bố riêng trên 20 amino acids, và ký tự δ không được tryuền đi.
- Các dãy được sắp dãy sẽ được dùng như dữ liệu huấn luyện, để học các tham số của mô hình
- Với mỗi dãy, thuật toán Viterbi được dùng để xác định một đường (path) khả dĩ nhất để tạo ra dãy.

HMM in sequence alignment
HMM trong bài toán sắp dãy

- Xét các dãy
  - CAEFDDH
  - CDAEFPDDH
- Giả sử mô hình có độ dài 10 và những đường khả dĩ (likely) nhất trong mô hình là
  - $m_0m_1m_2m_3m_4d_5d_6m_7m_8m_9m_{10}$
  - $m_0m_1i_1m_2m_3m_4d_5m_6m_7m_8m_9m_{10}$
- Phép sắp hàng được tìm ra bởi sắp các vị trí vốn được sinh ra mởi cùng một trạng thái đối sánh. Kết qủa là pháp sắp dãy sau
  - C–AEF –DDH
  - CDAEFPDDH

Sắp dãy từng cặp và sắp dãy bội
Pairwise vs Multiple Sequences

- Các cặp dãy được sắp một cách tiêu biểu do dùng các thuật toán vét cạn bởi quy hoạch động.
  - Độ phức tạp của các phương pháp vét cạn là $O(2^n m^n)$
  - *n = số các dãy*
- Sắp dãy bội xử dụng các phương pháp heuristic

```
#Rat        ATGGTGCACCTGACTGATGCTGAGAAGGCTGCTGT
#Mouse      ATGGTGCACCTGACTGATGCTGAGAAGGCTGCTGT
#Rabbit     ATGGTGCATCTGTCCAGT---GAGGAGAAGTCTGC
#Human      ATGGTGCACCTGACTCCT---GAGGAGAAGTCTGC
#Oppossum   ATGGTGCACTTGACTTTT---GAGGAGAAGAACTG
#Chicken    ATGGTGCACTGGACTGCT---GAGGAGAAGCAGCT
#Frog       ---ATGGGTTTGACAGCACATGATCGT---CAGCT
```


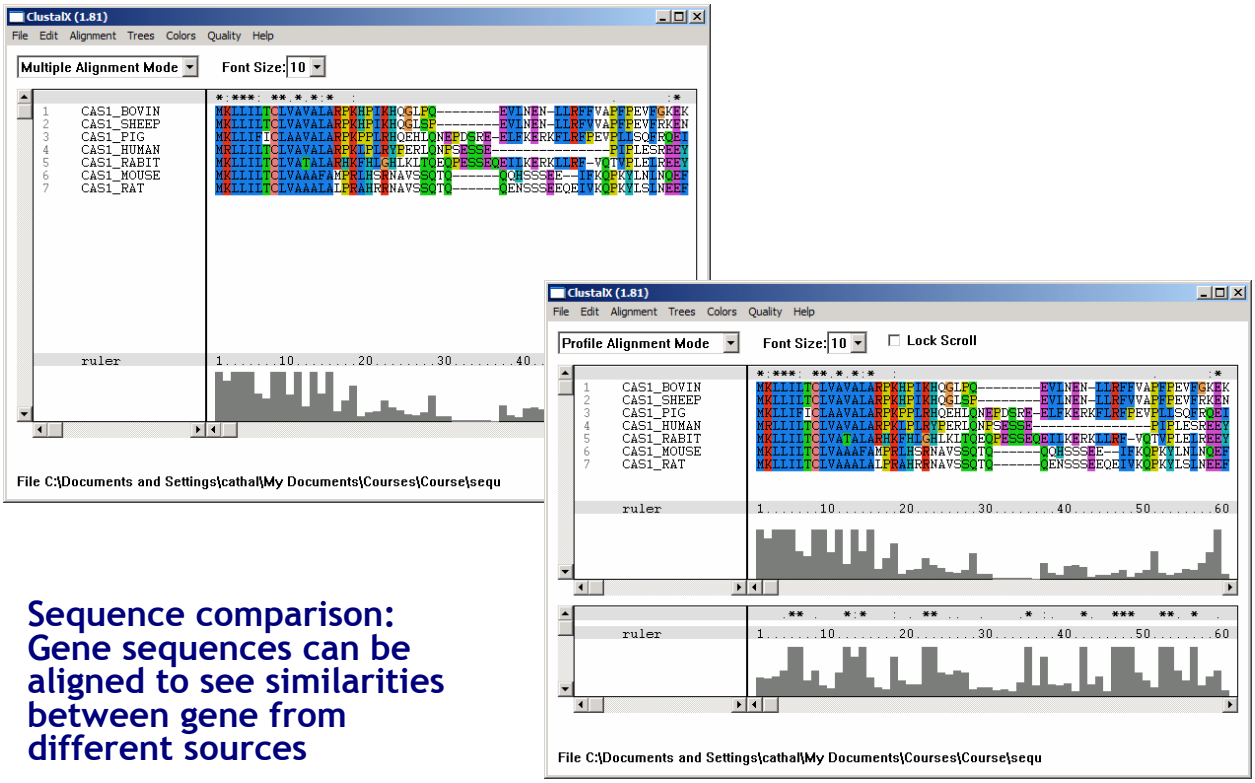

Sequence comparison: Gene sequences can be aligned to see similarities between gene from different sources

Đoán nhận gene Gene prediction

Là bài toán quan trọng của tin sinh học và hiện có nhiều thuật toán cho đoán nhận gene dựa trên các gene đã biết như dữ liệu huấn luyện. Một kỹ thuật toán nhận gene phổ biến là Hidden Markov Models (HMMs).

(given the genomic DNA sequence, can we tell where the genes are?)

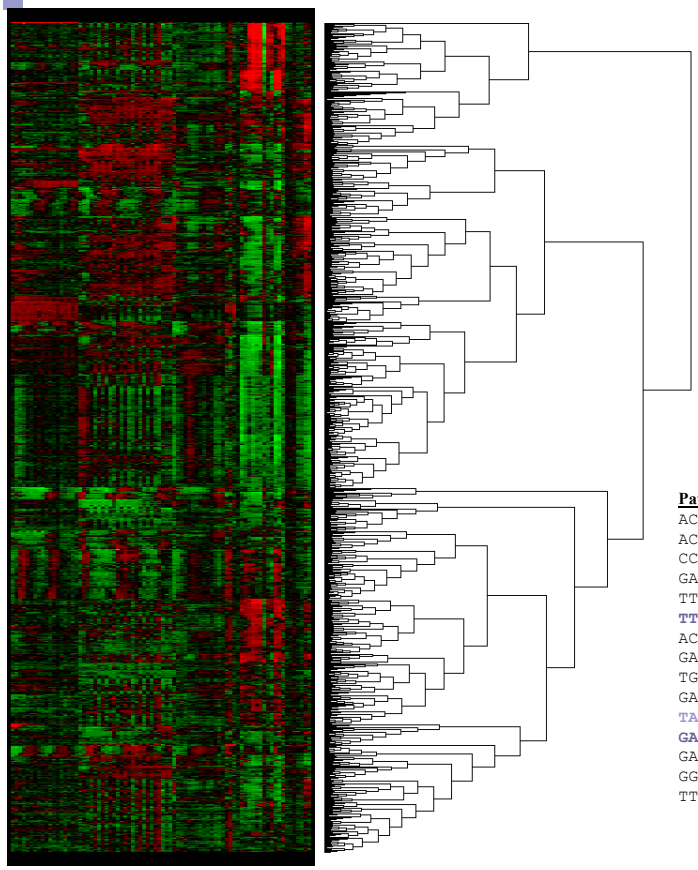

Gene clustering and some discovered patterns

Pattern	Probability	Cluster	No.	Total
ACGCG	6.41E-39	96	75	1088
ACGCGT	5.23E-38	94	52	387
CCTCGACTAA	5.43E-38	27	18	23
GACGCG	7.89E-31	86	40	284
TTTCGAAACTTACAAAAAT	2.08E-29	26	14	18
TTCTTGTCAAAAAGC	2.08E-29	26	14	18
ACATACTATTGTTAAT	3.81E-28	22	13	18
GATGAGATG	5.60E-28	68	24	83
TGTTTATATTGATGGA	1.90E-27	24	13	18
GATGGATTTCTTGTCAAAA	5.04E-27	18	12	18
TATAAATAGAGC	1.51E-26	27	13	18
GATTTCTTGTCAAA	3.40E-26	20	12	18
GATGGATTTCTTG	3.40E-26	20	12	18
GGTGGCAA	4.18E-26	40	20	96
TTCTTGTCAAAAAGCA	5.10E-26	29	13	18

The "GGTGGCAA" Cluster

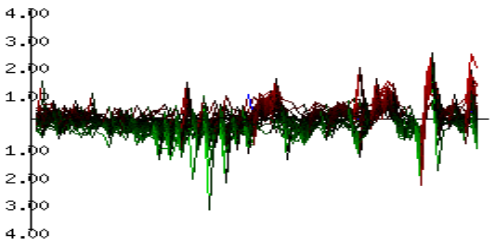

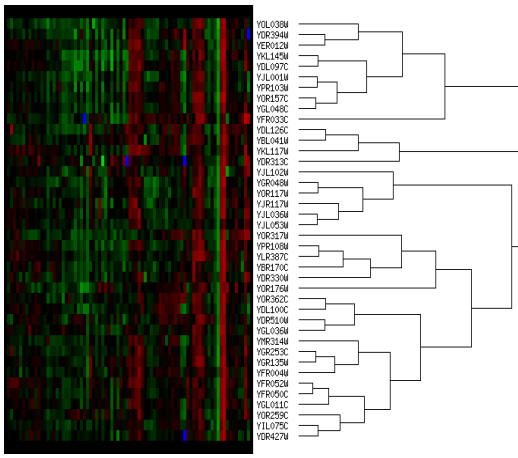

ORF	Gene	Description		
YBL041W	PRE7	20S proteasome subunit(beta6)		
YBR170C	NPL4	nuclear protein localization factor and ER translocation component		
YDL126C	CDC48	microsomal protein of CDC48/PAS1/SEC18 family of ATPases		
YDL100C		similarity to E.coli arsenical pump-driving ATPase		
YDL097C	RPN6	subunit of the regulatory particle of the proteasome		
YDR313C	PIB	phosphatidylinositol(3)-phosphate binding protein		
YDR330W		similarity to hypothetical S. pombe protein		
YDR394W	RPT3	26S proteasome regulatory subunit		
YDR427W	RPN9	subunit of the regulatory particle of the proteasome		
YDR510W	SMT3	ubiquitin-like protein		
YER012W	PRE1	20S proteasome subunit C11(beta4)		
YFR004W	RPN11	26S proteasome regulatory subunit		
YFR033C	QCR6	ubiquinol--cytochrome-c reductase 17K protein		
YFR050C	PRE4	20S proteasome subunit(beta7)		
YFR052W	RPN12	26S proteasome regulatory subunit		
YGL048C	RPT6	26S proteasome regulatory subunit		
YGL036W	MTC2	Mtf1 Two hybrid Clone 2		
YGL011C	SCL1	20S proteasome subunit YC7ALPHA/Y8 (alpha1)		
YGR048W	UFD1	ubiquitin fusion degradation protein		
YGR135W	PRE9	20S proteasome subunit Y13 (alpha3)		
YGR253C	PUP2	20S proteasome subunit(alpha5)		
YIL075C	RPN2	26S proteasome regulatory subunit		
YJL102W	MEF2	translation elongation factor, mitochondrial		
YJL053W	PEP8	vacuolar protein sorting/targeting protein		
YJL036W		weak similarity to Mvp1p		
YJL001W	PRE3	20S proteasome subunit (beta1)		
YJR117W	STE24	zinc metallo-protease		
YKL145W	RPT1	26S proteasome regulatory subunit		
YKL117W	SBA1	Hsp90 (Ninety) Associated Co-chaperone		
YLR387C		similarity to YBR267w		
YMR314W	PRE5	20S proteasome subunit(alpha6)		
YOL038W	PRE6	20S proteasome subunit (alpha4)		
YOR117W	RPT5	26S proteasome regulatory subunit		
YOR157C	PUP1	20S proteasome subunit (beta2)		
YOR176W	HEM15	ferrochelatase precursor		
YOR259C	RPT4	26S proteasome regulatory subunit		
YOR317W	FAA1	long-chain-fatty-acid--CoA ligase		
YOR362C	PRE10	20S proteasome subunit C1 (alpha7)		
YPR103W	PRE2	20S proteasome subunit (beta5)		
YPR108W	RPN7	subunit of the regulatory particle of the proteasome		

Gene discovery:

Computer program can be used to recognise the protein coding regions in DNA

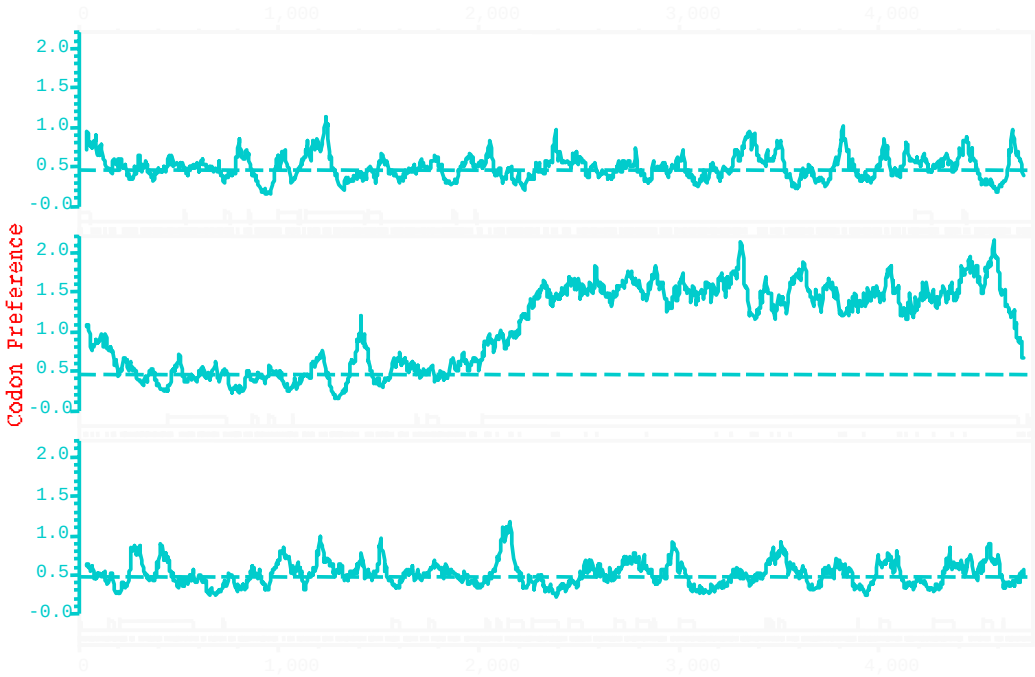

Plot created using codon preference (GCG)

RNA structure prediction

Structural features of RNA can be predicted

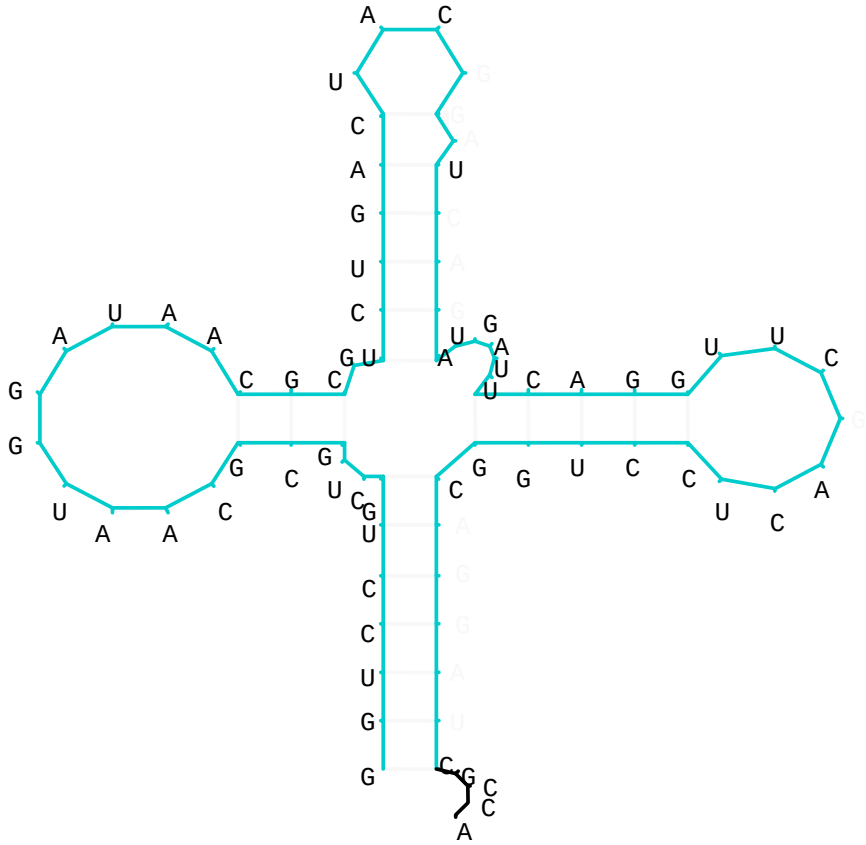

Protein structure prediction:

Particular structural features can be recognised in protein sequences

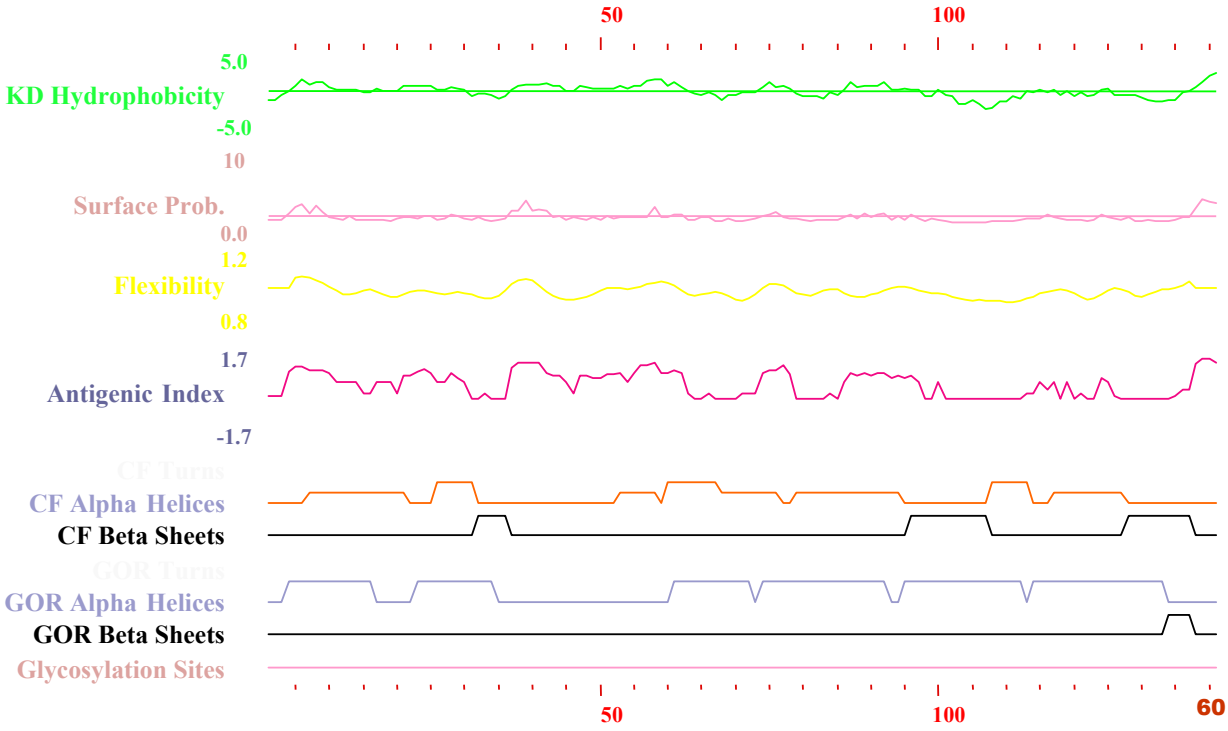

Machine learning tools for bioinformatics

- Neural Networks
  - Sequence Encoding and Output Interpretation
  - Prediction of Protein Secondary Structure
  - Prediction of Signal Peptides and Their Cleavage Sites
  - Applications for DNA and RNA Nucleotide Sequences
- Hidden Markov Models
  - Protein Applications
  - DNA and RNA Applications
- Probabilistic Graph Models
- Probabilistic Models of Evolution
- Stochastic Grammars and Linguistics

(Bioinformatics: the machine learning approach, Pierre Baldi, Soren Brunak, MIT Press)

Summary

- Đề cập một số khái niệm cơ bản trong sinh học và tin sinh học, và những bài toán chính của tin sinh học.
- Tin sinh học là một lĩnh vực quan trọng, đầy thách thức.
- Tin sinh học liên quan chặt với data mining and machine learning.
- Ta cần đi con đường nào?

Darwin: It's not the strongest, nor the most intelligent, but the species most adaptable to change has the best chance of survival.